

УДК 159.9:005.336.1

Джеджеря О. В.

аспірант Рівненського державного гуманітарного університету

e-mail djedjera@mail.ru

ORCID 0000–0002–6158–9192

ПОНЯТТЯ «ЕФЕКТИВНІСТЬ» ТА ЙОГО ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ

У статті надано аналіз поняття «ефективність». Розглянуті історичні витоки виникнення терміна «ефективність». Обґрунтовано значення здобутків економічної науки для виявлення психологічного сенсу ефективності. Надано характеристику теоретичних підходів до визначення сутності ефективності. На основі узагальнення теоретичних поглядів дослідників внесено уточнення щодо психологічного змісту поняття «ефективність».

Ключові слова: ефективність, ефективність суб'єкта, ефективність діяльності суб'єкта, ефект, диспозиційний підхід, ситуаційний підхід, онтологічний підхід.

Постановка проблеми. В умовах інтенсифікації усіх сфер суспільного життя актуалізується потреба в ефективних особистостях, спроможних ефективно діяти у складних життєвих умовах, зберігаючи працездатність і не шкодячи своєму фізичному і психічному здоров'ю.

Практична значущість зазначеної проблеми спричинила теоретичні пошуки в напрямі її розв'язання у багатьох галузях світоглядного і наукового знання: філософії (В. Афанасьєв, М. Андрющенко, В. Сагатовський, О. Разумовський, А. Урсул), праксеології (Т. Котарбінський, Т. Пшоловський, О. Ланге, Я. Зеленецький), економіки (А. Куценко, К. Морс, Р. Страйк, О. Пузанов), управління (Н. Волкова, О. Лала, Г. Смолян, М. Солодка, К. Тоболев), психології (В. Асеев, Л. Виготський, Є. Ільїн, О. Леонтьєв, В. Давидов, Л. Занков, Г. Ложкін, Ю. Орлов, Н. Повякель, Є. Трифонов, В. Шадриков, І. Шаповал, В. Якунин), педагогіки (Ю. Бабанський, В. Беспалько, В. Блінов, Л. Борисова, В. Данильчук, О. Дубасенюк, П. Зуєв, Л. Колесников, І. Матросова, В. Турченко, І. Шаповал).

Унаслідок розбіжностей у змісті предметів вивчення різних наук та, відповідно, у виборі наукових підходів і методів дослідження у науковому обігу сформувалися різні трактування ефективності. У зв'язку з цим, а також зважаючи на те, що процеси діяльності і поведінки у психології потребують оцінки в аспекті ефективності, є необхідність в уточненні поняття «ефективність» у контексті забезпечення високих результатів діяльності особистості.

Мета статті полягає в уточненні психологічного смислу поняття «ефективність» на основі аналізу теоретичних підходів до розуміння ефективності у психології.

Результати дослідження. Етимологія терміна «ефективність» зумовлена поняттям «ефект» (у перекладі з лат. effectus — виконання, дія; efficio — дію, виконую), що визначається як досягнутий результат, на-

слідок певних причин, сил, дій, заходів [19, с. 492] і вимірюється в абсолютних величинах.

Натомість категорія «ефективність» відображає відносні характеристики ефекту, у зв'язку з чим її нерідко ототожнюють з такими поняттями, як «результативність», «продуктивність», «успішність». Ця обставина є ще однією причиною розбіжностей в тлумаченнях ефективності.

Зазначена еkleктика спостерігається протягом доволі тривалої генези формування наукових поглядів щодо визначення сутності ефективності. Відомо, що перші спроби використання терміна «ефективність» здійснювалися ще у XVII ст. (В. Петті, Ф. Кене) з метою позначення результативності, раціональності управлінської діяльності уряду [13; 22]. Згодом на початку XIX ст. англійський економіст Д. Рікардо почав використовувати цю дефініцію у контексті оцінки капіталу як відношення результату до певного виду витрат і, таким чином, сприяв її упровадженню до наукового обігу як самостійної економічної категорії, що використовувалася для характеристики економічного ефекту [17].

Надалі вагомий внесок у розуміння сутності ефективності зробили розробники теорії менеджменту (Ч. Барнард, Г. Емерсон, Е. Мейо, М. Фоллет), котрі звернулися до питання функціональних можливостей виконання людиною діяльності. Зокрема, американському досліднику Г. Емерсону належить актуальна до сьогодні інтерпретація досліджуваного поняття, сформульована у контексті функціональності суб'єкта будь-якого виду доцільної діяльності, — він тлумачив ефективність як максимально вигідне співвідношення між витраченими зусиллями, грошима, обладнанням тощо і економічним результатом [22]. Зазначена теза отримала розвиток у працях представників «школи людських стосунків» Ч. Барнарда, Е. Мейо, М. Фоллет, які обґрунтували так звану філософію людських відносин, що базувалася на висновках про можливість підвищення ефективності управління та продуктивності діяльності працівників шляхом створення комфортних психологічних умов, мотивації їхньої поведінки [21]. Відтак, важливими характеристиками ефективності стали не лише кількісні показники продуктивності діяльності (стосовно досягнення результату протягом певного часу), але й її якісні аспекти, що стосувалися вибору успішних комбінацій індивідуальних розумових і фізичних дій.

Таким чином, у межах економічних вчень були обґрунтовані думки про необхідність врахування як економічних, так і психологічних аспектів ефективної діяльності, що значно поглиблювало зміст досліджуваної категорії і уможлиблювало її застосування для оцінки різноманітних дій у структурі будь-якої діяльності.

У сучасній економічній науці, як зазначає Г. Брик, сформувалися теоретико-сутнісний, цільовий та системний підходи, згідно з якими ефективність розглядається: у площині результативності діяльності або досягнення ефекту (у перекладі з латинської *efficere* означає «приносити користь», а *efficiens* — результативність); з позиції досягнення мети, що обумовлює якість і цінність результату; діяльності у контексті досягнення цілей

діяльності з урахуванням комплексного впливу чинників внутрішнього і зовнішнього середовища [5, с. 44–46].

Варто також згадати, що на початку ХХ ст., коли мали місце відчутні економічні і політичні кризові явища, актуалізувалося питання досягнення успіху, що знайшло відображення у теорії ефективної організації діяльності (праксеології) індивіда і колективу. На думку засновника праксеології Т. Котарбінського, успішність діяльності, яку він ототожнював з ефективністю, характеризується точністю (відповідністю продукту визначеному зразку), майстерністю (наявністю додаткових міркувань, багатофункціональністю продукту), чистотою (відповідністю визначеним цілям, тобто відсутністю «домішок») і корисністю (легкістю досягнення) дії [11, с. 123]. Автор був переконаний, що залежно від відповідності досягнень індивіда зазначеним характеристикам його дії можуть бути успішними, безуспішними і протиуспішними, а також такими, що полегшують досягнення мети (тобто визначаються співвідношенням міри успішності дії і ступеня наближення до мети). Важливо підкреслити, що за переконанням Т. Котарбінського, такі досягнення надають привабливості, цінності продукту діяльності [11].

Зазначену тезу ширше розвинув інший представник праксеології Я. Зеленецький, який тлумачив ефективність як «відношення сумарної цінності фактичних результатів діяльності до очікуваної сумарної цінності відповідних цілей» [8, с. 123] і вважав її тотожною доцільності діяльності.

Відповідно, як зазначає А. Урсул, у науковому обігу почали використовувати поняття цільової ефективності (або надійності), а також потребнісної ефективності — як ступеня «відображення потреби в меті» [14], що зумовило необхідність теоретичного аналізу ефективності ще й у контексті відношення результату діяльності індивіда до його потреб.

Як бачимо, зміст поняття ефективності формувався в напрямках відображення відношення результату діяльності до різних її аспектів (витрат, цілей, цінностей, потреб), що сприяло розумінню ефективності як відносної характеристики якості діяльності, в той час як у її результаті (або ефекті) відображалися абсолютні (безвідносні) показники, які отримували своє вираження в абсолютних одиницях.

Таким чином, ефективність набула значення однієї з найважливіших характеристик якості діяльності загалом та її результату зокрема, що стало підставою для її тлумачення як:

- характеристики якості (дієвості) цілеспрямованої діяльності людини «на різних рівнях пізнання сутності якостей, процесів, об'єктів і явищ матеріального світу» [10, с. 182];
- форми якісного і кількісного вираження результатів такої діяльності.

Як стверджує Т. Конратов, наявність якісної і кількісної сторін ефективності зумовлюють різноманітність її змісту, функцій, критеріїв і показників, а також форм презентації числових значень результатів діяльності відносно досягнення мети, цінності, задоволення потреби, а також задіяних витрат [10, с. 182].

Відповідно у сучасних дослідженнях опис ефективності здійснюється ще й з допомогою таких понять, як, наприклад:

- час (тривалість процесу діяльності від виникнення до завершення);
- зусилля (енерговитрати людини, застосовані для одержання результату діяльності);
- матеріально-фінансові засоби досягнення мети діяльності;
- соціальні наслідки застосування результату діяльності [6].

Беручи до уваги зазначений поняттєвий опис, можна погодитися з пропозицією щодо розподілу ефективності на види на основі таких показників якості цілеспрямованої діяльності та її результатів, як економічність, результативність і доцільність, що є підставою для виокремлення (як це пропонує Т. Кондратов) економічної ефективності (Е-ефективності), результативної ефективності (Р-ефективності), доцільної ефективності (Ц-ефективності) [10, с. 184].

При цьому бачиться доцільним зауваження Т. Бояриної і Ю. Кашубіної про те, що ефективність, яка характеризує будь-яку сферу суспільного життя, «набуває певних особливостей залежно від специфіки сфери застосування. Тому види ефективності не можуть бути ідентичними в різних випадках та повинні відображати якості, що притаманні досліджуванним об'єктам, явищам і процесам в певних обставинах» [3, с. 273].

Застосування категорії ефективності у психологічному дискурсі пов'язане з низкою труднощів, які зумовлені складністю визначення одиниць вимірювання психічних явищ і, як наслідок, певною суб'єктивністю їх оцінки в континуумі ефективності — неефективності. Крім того, використання понять «ефективний» та «неефективний» передбачає оцінку таких явищ за ознакою гірший — кращий, якої, як правило, уникають у психологічній практиці.

З іншого боку, здійснені психологічні дослідження доводять доцільність оцінювання ефективності загального стану психічних процесів або систем. Відповідно у психологічній науці сформувалися декілька підходів до трактування поняття «ефективність». Зокрема, варто погодитися з висновком Д. Боровикова про те, що найглибший аналіз ефективності проведений в межах диспозиційного, ситуаційного та онтологічного підходів [2, с. 70].

Застосування диспозиційного підходу уможливорює пояснення ефективності, виходячи з диспозицій індивіда до прийняття і оцінки умов діяльності, його готовності діяти відповідним чином. В основу цього підходу покладено положення теорії діяльності про зумовленість поведінки особистості її внутрішньою позицією. Тому у працях представників цього підходу (Е. Зеєр, Є. Климов, А. Маркова) аналіз ефективності здійснюється у контексті поведінкових проявів особистості в напрямі досягнення професіоналізму (або професійної придатності) працівника та детермінації системою особистісних якостей.

Оскільки, згідно з переконаннями Е. Зеєра [7] та А. Маркової [12], діяльність виступає в єдності спонукальної (мотиваційної) та виконавчої (операціональної) сторін, то для її реалізації необхідні принаймні дві групи професійно важливих психічних якостей. Відповідно у психологічній

концепції професіоналізму, яку запропонувала А. Маркова, наголошується на важливості розвитку двох груп особистісних якостей, які забезпечують ефективну реалізацію діяльності: у мотиваційній сфері — мотивів, цілей та інтересів особистості; в операціональній сфері — її професійних здібностей, професійної свідомості та професійного мислення [12, с. 22–23].

У зазначеному контексті логічним бачиться висновок Є. Климова про те, що людина може бути придатною або непридатною до виконання діяльності. При цьому автор тлумачить придатність (зокрема, професійну) як взаємовідповідність людини і професії, тобто взаємовідповідність «даної людини в даній області застосування її сил у даний час» [9, с. 78]. Отже, щоб бути ефективною, вона спрямовує свої зусилля на виконання певної діяльності, використовуючи для цього різноманітні засоби (зовнішні — речові і внутрішні — психічні), а в ситуації неефективності змушена змінювати свою поведінку: або використовувати (знаходити, впроваджувати) нові засоби, або знаходити нові підходи до виконання діяльності, які відповідають її можливостям.

Зазначена теза отримала відображення в поглядах Е. Зеєра — в авторській концепції професійного становлення особистості висловлюється думка про те, що у процесі засвоєння людиною професії та в ході її професійного самовдосконалення відбуваються важливі особистісні зміни, котрі призводять до професіоналізму як вищого рівня виконання професійної діяльності, забезпеченого передусім професійно важливими якостями — тими психологічними якостями особистості, які визначають продуктивність (якість, результативність) або ефективність мотиваційної та операціональної сторін діяльності [7, с. 25]. При цьому вчений наголошує на важливості обох зазначених сторін діяльності і особливо підкреслює те, що високі результати в ній залежать не лише від рівня оволодіння засобами і технологіями, але й значною мірою — від того «що спонукає людину... на які цінності спирається, заради чого вона займається даною справою, які свої внутрішні ресурси добровільно і згідно з внутрішніми спонуканнями вкладає у свою працю» [7, с. 9]. На цій основі формується визначення професіоналізму як внутрішньої характеристики особистості, яка володіє необхідним набором психічних якостей, що дають змогу здійснювати діяльність на високому рівні та досягати значущих професійних результатів [7, с. 21].

На підставі викладених поглядів стає можливим висновок про доцільність дослідження ефективності за показниками сформованості системи якостей та поведінки особистості.

Натомість прихильники ситуаційного підходу (Г. Андреева, Я. Коломінський, Р. Кричевський, А. Петровський) беруть до уваги й інші аспекти ефективності, які стосуються передусім характеристик умов діяльності, що мають місце в тій чи іншій ситуації. Зазначений підхід базується на концепції ситуаціоналізму (Р. Нісбітт, Д. Маднассон, Л. Росс) як варіанті пояснення проблеми детермінації соціальної поведінки особистості, а також зроблених у зв'язку з цим висновків [1] про доцільність вивчення найскладніших проявів особистості в конкретних ситуаціях.

На такій основі виникає можливість аналізувати ефективність діяльності особистості (наприклад, ситуаційна теорія лідерства) і групи (теорія ефективності групи) з урахуванням додаткових факторів: характеру завдання, вимог і впливу середовища, наявної інформації, які зумовлюють необхідність різних проявів поведінки та різних психічних якостей. Тобто, не заперечуючи важливості особистісних якостей, представники ситуаційного підходу підкреслюють необхідність гнучкого пристосування до конкретних умов з допомогою оптимального стилю поведінки (лідерства, керівництва, управління), орієнтованого на завдання, на відносини або посадові повноваження [16].

Переваги ситуаційного підходу бачаться ще й у розробленості інструментів дослідження ефективності групи. Зокрема, В. Кричевський пропонує використовувати для цього не психологічні, які вимірюються у числових еквівалентах (продуктивність (результативність)) і психологічні, які визначають різні аспекти ставлення членів групи до діяльності, до керівника та один до одного (задоволення від діяльності та один від одного, мотивація, авторитет керівника, самооцінка групи) критерії [12, с. 13].

Варто підкреслити практичну значущість даного підходу в аспекті забезпечення ефективності діяльності систем на організаційному та особистісному рівнях. З цією метою вченими розробляються різноманітні комплекси критеріїв ефективності організації, що є орієнтирами для її розвитку, як от комплекс критеріїв ефективності організації: продуктивність результатів діяльності, задоволення роботою і спеціальністю, керованість колективу, компетентність і професіоналізм підлеглих, стан дисципліни, динамізм (готовність до перебудови), згуртованість, морально-психологічний клімат [2, с. 73].

Водночас бачиться необхідним взяти до уваги зауваження Д. Боровикова відносно проблемності визначення ефективності такої складної системи, як організація у зв'язку з її залежністю від макроумов, що призводять до нерівномірності у значеннях обраних критеріїв у конкретних ситуаціях — домінування одних і нівелювання інших. Відповідно в таких умовах нерівномірними будуть і вимоги до діяльності працівника, що утруднює аналіз його ефективності. У зв'язку з цим, як зазначає автор, «ефективність по суті зводиться до співвідношення двох параметрів: результату і витрат на його досягнення» [2, с. 73].

На відміну від попередніх підходів онтологічний підхід (М. Главатський, Д. Боровиков, А. Филь, І. Павлов) спрямований на виявлення внутрішніх ресурсів ефективності особистості. Актуальність такого звернення переконливо доводить В. Братусь, який стверджує, що в наш час у психологічній науці відбувається повернення «якщо не душі у її повному розумінні, то... до душевності, до душевних проявів людини, до сенсу і призначення її життя» [4, с. 3].

Тому в основу даного підходу покладено положення про взаємодію людини зі світом, в якій зовнішні впливи переломлюються крізь призму внутрішніх психічних умов [18], що уможливорює характеристику категорії

ефективності у площині зумовленості психічними, біологічними та соціальними факторами.

Виходячи з зазначеного положення, Д. Боровиков здійснює теоретичне обґрунтування категорії ефективності у двох аспектах:

- ефективності суб'єкта як його потенціалу щодо розв'язання завдань різного ступеня складності;
- ефективної поведінки суб'єкта як відповідної особливостям ситуації, в якій він перебуває і яка приводить до корисного для суб'єкта результату [2, с. 73].

Можна погодитися з автором, що запропоноване трактування ефективності утворює підстави для визначення досить чітких орієнтирів її дослідження, що полягають: по-перше, у з'ясуванні рівня складності завдань, які спроможний виконувати суб'єкт, та у вивченні образів таких ситуацій, які визначають його діяльнісні досягнення (наприклад, успіх, благополуччя, щастя); по-друге, у вивченні спонукальних чинників діяльності і поведінки (цілей, цінностей, мотивів) та особливостей реалізації цілей; по-третє, у встановленні відповідності моделі поведінки суб'єкта особливостям соціальної ситуації життя і діяльності; по-четверте, у виявленні ступеня корисності отриманого суб'єктом результату.

Водночас важливо взяти до уваги й думку про те, що «ефективність діяльності — це не тільки її результативність, продуктивність, але й пристосованість системи до досягнення поставленого перед нею завдання» тобто постає питання вимірювання ціни, необхідної для виконання діяльності або величини як психічних, так і фізіологічних витрат енергії [15, с. 406]. Тобто діяльність людини супроводжується різним ступенем напруження, що виникає під час виконання, отже, її ефективність, на наш погляд, має вимірюватися ще й за критеріями функціональності суб'єкта, які визначають передусім його спроможність зберігати працездатність протягом тривалого часу і дотримуватися оптимального темпу виконання завдань.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Здійснений аналіз теоретичних поглядів щодо сутності ефективності уможливив її розуміння (у контексті діяльності особистості як її суб'єкта) як відносної функціональної характеристики якості діяльності суб'єкта, що відображає його спроможність досягати корисних результатів з найменшими витратами (найнижчою ціною) психічної і фізичної енергії та часу. При цьому необхідно підкреслити, що: по-перше, ефективність характеризує реальні результати та реальну ціну діяльності в конкретній реальній ситуації; по-друге, в категоріях «спроможність» і «результат» розкриваються можливості суб'єкта діяльності відносно її інструментального забезпечення в кожній конкретній ситуації у системному зв'язку з особистісними потребами і мотивами; по-третє, у контексті досягнення ефективності діяльності суб'єкта показник корисності результату відображає відповідність отриманого результату визначеним цим суб'єктом цілям і цінностям.

Подальше розроблення зазначеної проблеми бачиться перспективним в аспекті аналізу питань внутрішньої і зовнішньої детермінації ефективності діяльності особистості.

Список використаних джерел і літератури

1. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды : в 2 т. Т. 1 / под ред. А. А. Бодалева, Б. Ф. Ломова; сост. В. П. Лысенкова. — 1980. — 228 с.
2. Боровиков Д. А. Эффективность как социально-психологическая категория: онтологический подход / Дмитрий Александрович Боровиков // Вестник Удмуртского ун-та. — 2011. — № 3-2. — С. 69-76.
3. Боярина Т. В. Удосконалення класифікації ефективності на основі системного підходу / Т. В. Боярина, Ю. Б. Кашубіна // Проблеми економіки. — 2013. — № 1. — С. 271-276.
4. Братусь Б. С. К проблеме человека в психологии / Б. С. Братусь // Вопр. психологии. — 1997. — № 5. — С. 3-19.
5. Брик Г. В. Сутнісні підходи до з'ясування категорії «ефективність» / Г. В. Брик // Ефективне функціонування сільськогосподарських підприємств : матер. III Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 60-річчю кафедри економіки підприємства Львівського нац. аграр. ун-ту 23-28 травня 2014 р. — Львів : Ліга-Прес, 2014. — С. 43-46.
6. Волкова Н. В. Визначення ефективності державного управління освітою / Н. В. Волкова [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journal/Dutp/2009-1.pdf>
7. Зеер Э. Ф. Психология профессий : учеб. пособие для студ. вузов / Э. Ф. Зеер. — М. : Академический проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. — 336 с.
8. Зеленовский Я. Организация трудовых коллективов / Я. Зеленовский. — М. : Прогресс, 1976. — 280 с.
9. Климов Е. А. Психология профессионала / Е. А. Климов. — Воронеж : НПО «Модэк», 1996. — 400с.
10. Котарбинский Т. Трактат о хорошей работе / Т. Котарбинский. — М. : Мысль, 1975. — 188 с.
11. Кричевский Р. Л. Если Вы — руководитель. Элементы психологии менеджмента в повседневной работе. — 3-е изд., доп. и перераб. / Р. Л. Кричевский. — М. : Дело, 1998. — 400 с.
12. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. — М. : МГФ «Знание», 1996. — 308 с.
13. Петти В. Экономические и статистические работы / В. Петти. — М. : Соцэкгиз, 1940. — 324 с.
14. Проблема эффективности в современной науке. Методологические аспекты / под ред. А. Д. Урсула. — Кишинев : Штиинца, 1985. — 255 с.
15. Психология : учеб. для экономич. вузов / под общ. ред. В. Н. Дружинина. — СПб. : Питер, 2000. — 672 с.
16. Раевская Н. Е. Психология менеджмента : конспект лекций / Н. Е. Раевская. — СПб. : Альфа, 2001. — 240 с.
17. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогообложения. Избранное / Д. Рикардо. — М. : Эксмо, 2007. — 960 с.
18. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание / С. Л. Рубинштейн. — СПб. : Питер, 2003. — 512 с.
19. Словник української мови [в 11 т.]. Т. 2 : Г-Ж / АПН УРСР; Ін-т мовознавства. — К. : Наук. думка, 1971. — 552 с.
20. Физикраты. Избранные экономические произведения. — М. : Эксмо, 2008. — 1200 с.
21. Харчишина О. В. Формування теорії організаційної культури в процесі еволюції наукових шкіл менеджменту [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.rusnauka.com/3_ANR_2011/Economics/6_78895/doc.htm.
22. Эмерсон Г. Двенадцать принципов производительности / Г. Эмерсон. — М. : Экономика, 1992. — 224 с.

References

1. Ananev B. H. Yzbrannyye psykholohycheskye trudy : v 2 t. T. 1 [Selected Psychological Works: in 2 vol. — Volume 1], Moscow, 1980, 228 p. (in Russ.)
2. Boroovkykov D. A. Effektyvnost kak sotsyalno-psykholohycheskaia katehoryia: ontolohycheskyi podkhod [Effectiveness as a socio-psychological category: the ontological approach] Vestnyk Udmurtskoho un-ta, 2011, vol. 3-2, pp. 69-76. (in Russ.)

3. Boiaryna T. V. Udoskonalennia klasyfikatsii efektyvnosti na osnovi systemnoho pidkhdou [The perfectibility of classification of efficiency based on a systematic approach]. *Problemy ekonomiky*, 2013, vol.1, pp. 271–276. (in Ukr.)
4. Bratus B. S. K probleme cheloveka v psikhologii [To the problem of human in the psychology]. *Vopr. Psikhologii*, 1997, vol. 5, pp. 3–19. (in Russ.)
5. Bryk H. V. Sutnisni pidkhody do ziasuvannia katehorii «efektyvnist» [The essential approach to the definition of efficiency]. *Efektyvne funktsionuvannia silskohospodarskykh pidpriemstv : mater. III Mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviachenoj 60-richchju kafedry ekonomiky pidpriemstva Lvivskoho nats. ahrar. un-tu 23–28 travnia 2014 r.* [The effective functioning agricultural farms : doc. Intern. Sci. Conf. IIIrd dedicated to 60 anniv. Enterprise’s Chair of Economics Lviv Nat. Agricul. Un-tu 23–28 of May 2014 y.] (in Ukr.). Lviv, Liha-Pres, 2014, pp. 43–46. (in Ukr.)
6. Volkova N. V. Vyznachennia efektyvnosti derzhavnogo upravlinnia osvitoiu [Determining the efficiency the public administration of education] (in Ukr.). Available at: Rezhym dostupu : <http://www.nbu.gov.ua/e-journal/Dutp/2009-1.pdf>. (accessed 03.04.2015).
7. Zeer E. F. Psikhologiya professyi : ucheb. posobye dlia stud. Vuzov [Psychology occupations: Proc. Guide for students. universities], Moscow, Akademicheskyyi proekt Publ, Ekaterynburh, Delovaia knyha Publ., 2003, 336 p. (in Russ.)
8. Zelenevskiy Ya. Orhanyzatsiya trudovykh kollektyvov [The organization of a labor collectives], Moscow, Prohress Publ., 1976, 280 p. (in Russ.)
9. Klymov E. A. Psikhologiya professyonal [The psychology of professional], Voronezh, NPO Modek Publ, 1996, 400 p. (in Russ.)
10. Kotarbinskyi T. Traktat o khoroshei rabote [A treatise on the good work], Moscow, Mysl Publ., 1975, 188 p. (in Russ.)
11. Krychevskiy R. L. Esly Vy — rukovodytel. Elementy psikhologiiy menedzhmenta v povsednevnoi rabote. 3-e yzd., dop. y pererab. [If you — the head. Elements of psychology of management in their daily work. 3rd ed., Ext. and rev.], Moscow, Delo Publ, 1998, 400 p. (in Russ.)
12. Markova A. K. Psikhologiya professyonalizma [Psychology professionalism], Moscow, MHF Znanye Publ, 1996, 308 p. (in Russ.)
13. Petty V. Ekonomicheskyye y statysticheskiye raboty [The economic and statistical work], Moscow, Sotsekhiz Publ, 1940, 324 p. (in Russ.)
14. Ursula A. D. Problema efektyvnosti v sovremennoi nauke. Metodologicheskyye aspekty [Efficiency problem in modern science. Methodological aspects], Kyshynev, Shtyynntsa Publ, 1985, 255 p. (in Russ.)
15. Druzhynyn V. N. Psikhologiya : ucheb. dlia ekonomych. Vuzov [Psychology: A Textbook. for economical. universities], St. Petersburg, Pyter Publ, 2000, 672 p. (in Russ.)
16. Raievskaia N. E. Psikhologiya menedzhmenta : konspekt lektsii [Psychology of Management, lecture notes], St. Petersburg, Alfa Publ., 2001, 240 p. (in Russ.)
17. Rykardo D. Nachala polytycheskoi ekonomyy y nalohooblozheniya. Yzbrannoe [Beginning of economic theory and taxation. Favorites], Moscow, Eksmo Publ., 2007, 960 p. (in Russ.)
18. Rubynshtein S. L. Bytye y soznanye [Being and consciousness], St. Petersburg, Pyter Publ, 2003, 512 p. (in Russ.)
19. Slovyk ukrainskoi movy [v 11 t.]. T. 2 [Dictionnaire Ukrainian Language [11 m.]. T. 2] : H-Zh / APN URSSR; In-t movoznavstva. Kiev, Nauk. Dumka Publ., 1971, 552 p. (in Ukr.)
20. Fyzyokraty. Yzbrannyye ekonomicheskyye proyzvedeniya [Physiocrats. Selected works of economic], Moscow, Eksmo Publ, 2008, 1200 p. (in Russ.)
21. Kharchyshyna O. V. Formuvannia teorii orhanizatsiinoi kultury v protsesi evoliutsii naukovykh shkil menedzhmentu [Formation of the theory of organizational culture in the evolution of scientific management schools] (in Ukr.) Available at: [www.rusnauka.com/3_ANR_2011 | Economics / 6_78895 / doc.htm](http://www.rusnauka.com/3_ANR_2011/Economics/6_78895/doc.htm). (accessed 01.04.2015).
22. Emerson H. Dvenadsat pryntsyrov proyzvodytelnosti [Twelve Principles of productivity], Moscow, Ekonomyka Publ., 1992, 224 p. (in Russ.)

Джеджера О. В.

аспирант Ровенского государственного гуманитарного университета

ПОНЯТИЕ «ЭФФЕКТИВНОСТЬ» И ЕГО ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Резюме

В статье представлен анализ понятия «эффективность». Рассмотрены исторические истоки возникновения термина «эффективность». Обосновано значение достижений экономической науки для выявления психологического смысла эффективности. Представлено характеристику теоретических подходов к определению сущности эффективности. На основе обобщения теоретических взглядов исследователей внесены уточнения относительно психологического содержания понятия «эффективность».

Ключевые слова: эффективность, эффективность субъекта, эффективность деятельности субъекта, эффект, диспозиционный подход, ситуационный подход, онтологический подход.

Dzhedzhera O. V.

graduate student of Rivne State Humanitarian University

THE CONCEPT OF «EFFICIENCY» AND ITS PSYCHOLOGICAL MEANING

Abstract

The article emphasizes the sense of efficiency for a successful life personality, the substantiates necessity of a theoretical study of the problem of efficiency.

The purpose of the article is to detection the psychological meaning of notion of «efficiency» based on an analysis of existing theoretical approaches. Through analysis of scientific literature found that the category of «efficiency» is relative characteristic of result (effect) activity. Reveals the role of economic theories in development efficiency problems. It is proved that in economics laid down prerequisites for determining the psychological content of effectiveness: informed opinion about complex influence of factors external and internal environment on the effectiveness of human activities.

It was established at the beginning of the twentieth century in the definition of «efficiency» ratio was displayed results of operations and its various aspects (costs, goals, values, needs), and the essence of efficiency defined as: characteristics of quality of activity; form of qualitative and quantitative expressing of results of activity. It was found that in psychological science, exist there are different approaches of understanding the performance. The main ones are: dispositional — in terms of formation of the system of personal qualities and peculiarities behavior; situational — based on the analysis of human behavior in different activity situations; ontological — in the plane of conditionality activities by psychic, biological and social factors.

The conducted analysis made it possible to determine the activity effectiveness of the personality as a function of the relative quality characteristics of the subject, reflecting its ability to achieve useful results at the lowest cost (lowest price) psychic and physical energy and time.

Key words: efficiency, effectiveness of the subject, the effectiveness of activity of the subject, the effect, the dispositional approach, the situational approach, the ontological approach.

Стаття надійшла до редакції 07.03.2015